

Van wie is de taal?

[Lezing publiekssymposium ‘Wie is de baas over de taal?’, Universiteit Leiden, 15 juni 2013]

Ilja Leonard Pfeijffer

De lezing die u wist dat zou komen, is eindelijk hier. Het Koningsliedoproer van april 2013 trof het land als een storm die je wist dat er niet tegen te behoeden viel. Waren we er klaar voor? Kun je dat ooit echt zijn?

Als we de vraag willen beantwoorden wie de eigenaar, hoeder of baas van de taal is, dan vormt de ophef rond het Koningslied een uiterst leerzame case study. We herinneren het ons nog. Het Nationaal Comité Inhuldiging had bedacht dat het een aardig idee zou zijn om bij wijze van geschenk aan de nieuwe koning een nationaal lied te laten componeren dat op de dag van de inhuldiging overal in het koninkrijk tegelijkertijd meegezongen zou worden. De hoofdcomponist was John Ewbank. De tekst van het lied kwam, geheel conform de anti-elitaristische mode, op een democratische manier tot stand. Alle Nederlanders mochten eraan bijdragen. Een keurkorps van gelauwerde poëten zoals Daphne Deckers, Guus Meeuwis, Kraantje Pappie en Ali B. verwerkte de bijdragen van het volk tot een coherente tekst. Op 19 april 2013 werd het lied gepresenteerd. Het resultaat was, om het met een understatement uit te drukken, verbluffend.

Vrijwel onmiddellijk kwam er een storm van protest. Tienduizenden mensen tekenden online een petitie tegen het lied, die was opgezet door de columniste Sylvia Witteman. Hoewel er ook kritiek was op de melodie, richtte de verontwaardiging zich vooral op de erbarmelijke kwaliteit van de tekst. Tijdens een memorabel optreden bij Pauw en Witteman maakte de Neerlandicus Wim Daniëls er gehakt van. Er klopte volgens hem werkelijk geen enkele zin. Het wemelde van de taalfouten: “de dag die je wist dat zou komen”, “door de regen en de wind zal ik naast je blijven staan”, “als je ooit je weg verliest”, “hou je veilig” en “water ..., we leggen het droog” – dat waren slechts de meest in het oog springende van de talloze stilistische en grammaticale blunders waar het hele land over viel.

Onder de druk van alle commotie besloot componist John Ewbank het lied op 20 april terug te trekken. Maar daar kwam toen ook weer kritiek op. Sommige van de artiesten die hadden meegewerkt, waaronder Paul de Leeuw en Ali B, lieten weten dat ze pal achter het Koningslied bleven staan. Vanuit verschillende hoeken kregen ze bijval. Een van de interessantste argumenten die voorstanders van het lied hanteerden, was dat die zogenaamde taalfouten juist mooi waren. Het was tenslotte een lied van het volk. En het volk praat nu eenmaal zo. Grammatica is een speeltje van de elite. Maar nu hadden we eindelijk een lied dat recht uit het hart kwam. De taalfouten waren daar het bewijs van.

Twee dagen na de officiële terugtrekking van het lied trok het Nationaal Comité Inhuldiging de officiële terugtrekking terug. Het argument dat het Comité hanteerde, bij monde van de vader der vaderlandse showbizz Joop van den Ende, was dat het binnen een dag op de eerste plek stond van de hitlijsten. Het mocht dan misschien wel vol taalfouten zitten, maar het was volgens Van den Ende “een retecommercieel goed lied”. De uitvoering van het lied ging op 30 april 2013 door zoals aanvankelijk gepland.

O wat heb ik ervan genoten. Ik zat kirrend van de pret te applaudiseren met alle drie mijn handen en juichte met drie armen in de lucht. Aanvankelijk was ik diep verontwaardigd met een hoofdletter W. Natuurlijk was het lied erbarmelijk. Sommige mensen denken dat de kwaliteit van een kunstuiting een kwestie is van subjectieve smaak en voorkeuren. Dat is een misverstand. Het lied is objectief gezien een wangedrocht. Daarover valt niet te discussiëren. Dat is een feit.

En aanvankelijk was ik boos. Ik ervoer het als een affront, als een trap in de ballen van al die duizenden toegewijde professionals die van het schrijven van poëzie of liedteksten hun beroep hebben gemaakt. Dat je die doodleuk passeert voor een officiële gelegenheid vanuit de misplaatst anti-elitaire gedachte dat een handjevol nitwits en dilettanten net zo goed werk zullen leveren. Ik heb mijn moeder, vrienden en minnaressen ervoor verraden om twee goede zinnen achter elkaar te leren schrijven. Maar nee, we geven de voorkeur aan Daphne Deckers. Je laat de Jostiband toch ook niet het Kerstconcert verzorgen in het Concertgebouw? Dat is toch een flagrante belediging van kunstenaars die hun leven in het teken van hun kunst hebben gezet? Als we zo gaan beginnen, dan kunnen we ze inderdaad allemaal net zo goed wegbezuinigen. Kwaliteit is zó 2012, jongens. Dan is er inderdaad niets meer wat de kunsten veilig houdt.

Het was dan ook hartverwarmend om te zien hoe het hele land in een mum van tijd verbroederde in blinde haat tegen het lied. Het zogenaamde volk trok schouder aan schouder met de zogenaamde kunstelite op tegen de entertainmentmaffia. Twee overzijden, die elkaar vroeger schenen te vermijden, werden weer burens. En wat zij zongen hoorde ik dat psalmen waren. Zijn hand zal u bewaren.

En het typisch Nederlandse geklungel van terugtrekking (“ik ben er he-le-maal klaar mee”, twitterde John Ewbank. Was dat maar waar, jongen. Dat was precies het probleem.), terugtrekking van de terugtrekking op het presidentiële gezag van Joop van der Ende (die niet durfde te zeggen dat het lied goed was en toen maar het woord *retecommercieel* in de mond nam) en de interventie van minister Bussenmaker (die overwoog om een commissie in te stellen die moest onderzoeken of het mogelijk zou om alle taalfouten nog vóór 30 april te verbeteren) – dit alles maakte het beste bij ons wakker. Het oranje shirt die je wist dat zou komen. Te bestellen door de regen en de wind.

Het was en is een waardeloos lied. Maar dankzij de oproer, spotlust, woede en ironie die nu onlosmakelijk met het lied verbonden zijn, is het een waardig nationaal symbool geworden.

Maar al met al is het een interessant geval. We hebben te maken met een officiële opdracht die van staatswege is verstrekt en die is betaald met gemeenschapsgeld. Mijn bronnen spreken van een bedrag van 150.000 euro. Alleen daarom al is de overheid aanspreekbaar op het resultaat. Van ons geld mag zij iets kopen en als zij rotzooi koopt, krijgt zij een probleem met ons. Wat dat betreft verschilt het Koningslied niet van de Fyra. Daarbij is ook nog eens de waardigheid van het staatshoofd in het geding. De tekst komt via een min of meer democratisch procédé tot stand en lijkt daarmee bij voorbaat boven elke vorm van kritiek verheven. Het tegendeel blijkt waar. Er komt een storm van kritiek die zich concentreert op de aanname dat een door een collectief van native speakers van het Nederlands geproduceerde tekst, zondigt tegen de grammaticale regels van het Nederlands. Op gezag van professionals als een Neerlandicus en een columniste spreekt men van taalfouten. De professionals krijgen bijval van tienduizenden native speakers van het Nederlands. Dat er sprake zou zijn van taalfouten, wordt vervolgens door niemand meer weersproken, zelfs niet door de verantwoordelijke minister, die een kort moment heeft overwogen om ze uit hoofde van haar autoriteit te laten verbeteren. Het tegenargument is dat de taalfouten niet erg zijn, ofwel omdat het lied ondanks de taalfouten in commercieel opzicht effectief is, ofwel omdat de taalfouten als zodanig een keurmerk zijn van authenticiteit.

En dan vraag ik u af: van wie is de taal?

Het Koningsliedoproer heeft alles. Er is sprake van een conflict tussen volk en autoriteit, wat de dichotomie blootlegt tussen descriptieve en proscriptieve linguïstiek. Ten tweede is er een sociolinguïstische dimensie. Bovendien speelt esthetiek een cruciale rol. Ik zal deze drie aspecten uitwerken.

Maar eerst moeten we toch constateren dat de gangbare opvatting dat de taal van ons allemaal is, nergens op slaat. Dat officiële beleidsstandpunt van de Nederlandse Taalunie is even voorspelbaar en saai als het onbruikbaar is en simplistisch. Het is leeg

beleidsjargon dat de kostbare overbodigheid van de Taalunie aantoon. Want natuurlijk is de taal van iedereen. Maar daarmee heb je dus niks gezegd. Milieu is ook best belangrijk. We gaan voor sociale rechtvaardigheid. De samenleving staat bij ons voorop. Nederland en Nederlands, dat zijn wij allemaal. Yeah, right. Dan moet je ook niet raar opkijken als je je veilig moet houden terwijl je door de regen en de wind je weg verliest.

En dan al dat getrut met die schrijfwijzers. Ook zoiets. ‘Wij willen geen normen opleggen, maar een wegwijzer zijn.’ Alsof het Nederlands een pannenkoekenhuisje is naast een fietsroute. De *Schrijfwijzer* als ANWB-paddestoel in een recreatiegebied. Er is ook een geheel vrijblijvend ballenbad voor de kinderen.

Als de affaire rond het Koningslied iets heeft aangetoond, dan is het wel dat het democratische uitgangspunt dat de taal van ons allemaal is, niets verklaart en nergens voor helpt. Als we met z’n alleen een lied schrijven, komt er tekst uit die we vervolgens met z’n allen fout Nederlands vinden. En er is geen schrijfwijzer die daar iets aan kan doen.

Van de instanties moeten we het niet hebben. Dan heb ik meer vertrouwen in de wetenschappers. De taalkundigen hebben al lang begrepen dat er een verschil is tussen zeggen hoe het moet en begrijpen hoe het is en dat het tweede oneindig veel interessanter is dan het eerste. Taal is een levend wezen dat bij voortduring traag maar onontkoombaar als een shape-shifter van vorm verandert tussen de onachtzaamheid van onze al te snelle tong en veel te haastige kaken. Zo is het al eeuwen. Zo zal het nog eeuwen gaan. Het was Lodewijk van Deysseel een gruwel dat hij de tendens waarnam om de oblique vorm *u* als subject gebruikt te zien in plaats van de nominatief *gij*, zoals sommigen van ons huiveren bij *hun zeggen*, terwijl we net als Van Deysseel destijds slechts van één ding zeker kunnen zijn en dat is dat de taal verandert en dat de veranderingen die puristen haten, binnen een paar jaar zullen zijn geaccepteerd als de norm. Dat is geen mening, zoals taalkundigen weten, maar een zekerheid. En aan een zekere verandering kan geen moreel oordeel verbonden zijn. Regen is niet goed of slecht, evenmin als de mode of migratie van dieren of mensen. De proscriptieve taalkundige zit hoofdschuddend in zijn eentje aan tafel, terwijl het buffet in een belendende zaal wordt opgediend. Daar valt het te halen. Daar valt eindeloos te snoepen, te beschrijven en te discussiëren. Maar hij ziet het niet, omdat hij boos is dat er steeds minder mensen aan zijn tafel komen zitten. Ik heb het bijvoorbeeld over een abonnee van *Onze Taal*, die zijn koninklijke onderscheiding opspeldt alvorens heldhaftig in naam van Koning en Vaderland het rode potlood ter hand te nemen en de krant open te slaan om ons zo bloedig bevrijde volk te blijven vrijwaren van de barbarij door ingezonden brieven te sturen over spelfouten.

Dit brengt mij op het tweede punt. Nadat ik overtuigend heb aangetoond dat taal zich niet aan regels houdt en dat wie de taal regels wil opleggen, een verloren strijd voert, rest de vraag waarom we dat toch blijven doen. Over deze vraag sprak ik onlangs met een goede vriend van mij, zeer geleerd Neerlandicus, docent Oude Letterkunde aan een toonaangevende Nederlandse universiteit. Hij is de vader van drie jonge kinderen. Van school brengen hun nieuw Nederlands mee naar huis. “In het begin verbeterde ik dat”, zei hij. “Maar ik heb begrepen dat hun inmiddels zo praten. Ik corrigeer het niet meer. Sterker nog, ik heb het overgenomen.”

“En als ze Murks gaan praten?”, vroeg ik. “Zo van: ‘Fawaka, what’s up? Vet strak dat ik jou zie joh, geef me hand. Heb je doekoe? Ah tezz, ik vind echt niet leuk of zo. Ik ga loesoe.’ Wat zou je ervan vinden als ze zo zouden gaan praten?”

Hij schudde zijn hoofd. “Dat zou ik eruit slaan.”

“Maar waarom? Dat is toch ook een organische ontwikkeling van de taal, een natuurlijke taalvernieuwing?”

“Je hebt gelijk”, zei hij. “Maar toch zou ik dat nooit toestaan. Mijn kinderen zullen geen Murks praten.”

Maar wat is dan het verschil tussen ‘hun hebben’ en ‘de doekoe van de chick’? Het antwoord ligt voor de hand. Het gebruik van de oblique vorm van het pronomen

personale van de derde persoon pluralis op de positie van het subject is een evolutie die plaatsvindt in alle lagen van de bevolking, terwijl gebruik van het Murks wordt geassocieerd met lagen van de bevolking waarmee je je dochters liever niet in aanraking laat komen. Het is geen linguïstische maar een sociale kwestie. En eigenlijk is dat altijd zo. Elke normatieve of proscriptieve manier van denken over taal is sociaal gemotiveerd. Je praat zoals ze praten in de groep waar je bij wilt horen. En zo wil je dat je dochters leren praten. Elke taal is een sociolect.

Dat was ook een van de boeiendste facetten van het Koningsliedoproer. Voorstanders van het lied associeerden zich met de vermeende taalfouten om zich te distantieren van het zogenaamd foutloze Nederlands dat zij beschouwen als het sociolect van de elite. Hun kennen wel zeggen dat het fout Nederlands is, maar wij zijn het volk en wij praten gewoon zo. En daarom is het een goed lied. Echt een lied van het volk. Net als met André Hazes. Hij kon ook geen goed Nederlands. Maar daarom zong hij recht uit zijn hart.

Elke taal is een sociolect. We praten zoals de groep praat waar we bij willen horen en daarmee onderscheiden we ons nadrukkelijk van de anderen die deel uitmaken van groepen die niet de onze zijn. Zoals wij praten, dat zijn onze clubkleuren. Niet de Toren van Babel was de oorzaak van de verscheidenheid der talen in de wereld maar onze panische behoefte om bij een bepaald groepje te horen en alle anderen buiten te sluiten. Daarom hebben we nog steeds al die achterlijke dialecten in onze provincies. In een dunbevolkt land als Rusland bestaan er geen dialecten. Van Sint Petersburg tot Vladivostok praten ze precies hetzelfde Russisch. Want in een dunbevolkt land is het niet zo makkelijk om gezellige groepjes te vormen en andere, ongezellige groepjes buiten te sluiten. Hier hebben we alleen al vier soorten Woudfries. En vóór en achter de dijk praten ze anders en dat willen ze weten ook. Dat is precies het punt.

Omdat elke taal een sociolect is en omdat we willen dat onze kinderen aansluiting zullen vinden bij de door ons gewenste sociale klasse, hebben we taalonderwijs ingesteld. Als je daar puur theoretisch over nadenkt, is dat een flagrante overbodigheid. Je moet kinderen van alles bijbrengen, maar voor taal is dat nou net niet nodig. Ze gaan niet uit zichzelf rekenen of aardrijkskunde bedrijven, maar ze zullen heus wel praten. Daar hebben ze geen school voor nodig. Zelfs als je ze met z'n allen op jonge leeftijd het bos in stuurt en geen moment meer naar hen omkijkt, zullen ze onderling een volledig adequate taal ontwikkelen. Daar is geen onderwijs voor nodig.

Maar kennelijk denken wij daar toch anders over. Met het natuurlijke vermogen van onze kinderen om een taal te ontwikkelen zijn we nog niet tevreden. Ze moeten goed Nederlands leren. Daarom sturen we ze naar school.

Maar wat is goed Nederlands? Er is geen instantie die dat bepaalt. De Taalunie sanctioneert om de paar decennia een ridicule spellingshervorming. Maar orthografie is het minst interessante aspect van de taal. Dat zijn echt alleen maar willekeurige afspraken. Op zich nuttig om afspraken te maken, maar in feite zijn ze volledig inwisselbaar. Het enige dat je mag verwachten, is dat de afspraken tenminste consequent zijn. Maar zelfs daar slaagt de Taalunie niet in. Alleen al de orthografie van het woord *orthografie* is inconsequent, omdat de aspiratie van de 'thèta' etymologisch wordt benaderd en zich manifesteert als een *h*, terwijl de aspiratie van de 'phi' fonetisch wordt weergegeven met een *f*. Schrijfwijzers geven op z'n best een handjevol vrijblijvende richtlijnen voor het fabriceren van bloedeloos beleidsproza. Zelfs de minister weet niet wat goed Nederlands is, getuige het niveau van de externe communicatie van haar ministerie. Maar het is niet verwonderlijk en zelfs niet erg dat de instanties niet weten wat goed Nederlands is, want objectief gezien bestaat dat niet. Elke vorm van natuurlijke taal is per definitie goed. Onze neiging om bepaalde varianten goed te keuren en andere te verachten, berust op volslagen willekeurige keuzen die geen enkele linguïstische basis hebben.

Ze hebben een sociale basis. Goed Nederlands is niets anders dan het sociolect van diegenen die het voor het zeggen hebben. Zij zijn degenen die onze kinderen een baan,

een carrière en een bestaan kunnen bieden en daarom willen we dat ze leren praten zoals zij. Daarom sturen we ze naar school.

Maar het helpt niet. “Door de regen en de wind zal ik naast je blijven staan.” Wie dat schreef, heeft schoolgegaan. “Houd je veilig.” Wie dat bedacht, heeft een opleiding genoten, al was het maar lts-zwakstroom met drie danslessen. Elke keer wanneer ik terugkom uit Italië, valt het mij op hoe lelijk Nederlanders praten. Niet dat Italianen mooi praten, dat bedoel ik niet. Ook Italianen zijn in staat om hun eigen taal glorieus te verkrachten. Wat dat betreft gaat het om een internationaal probleem. Maar we hebben het over het Nederlands en misschien is het de afstand die mij verhindert om gewend te raken aan het bodemloze gebabbel dat ik hier om mij heen hoor in de trein en in de kroeg en dat moet doorgaan voor mijn moedertaal. De overgrote meerderheid van de Nederlanders praat zoals zij danst: ongeïnteresseerd met je handen in je zakken een beetje tegen elkaar opbotsen. Nederlanders kunnen niet dansen. Ze praten zonder enig besef van elegantie.

Wellicht de belangrijkste les die we leren van het Koningsliedoproer, is dat grammaticale, taalkundige en sociolinguïstische overwegingen niet hebben kunnen verhinderen noch kunnen verklaren dat we zijn opgezadeld met een kuttekst. Want het was objectief gezien een kuttekst. En wie bepaalt dat? Ik bepaal dat.

De vraag wat goed Nederlands is, gaat uiteindelijk over esthetiek. Je kunt wel zeggen dat de taal van iedereen is en dan heb je op een bepaalde manier nog gelijk ook, maar dat is toch net zoiets als zeggen dat iedereen kan dansen of dat iedereen kan schilderen. Het is een onverantwoorde stimulans voor ongegeneerd amateurisme en daar is de wereld nog nooit beter door geworden. Het gaat om goed dansen en goed schilderen. Net zo zou het moeten gaan om goede taal. En we moeten het aan professionals overlaten om te bepalen wat dat is. We moeten het aan de dichters overlaten.

Dichters weten als geen ander wat goed Nederlands is, omdat zij het verschil kennen tussen elegant en lelijk Nederlands. Want in die termen moeten we het zien. Esthetiek is het beste criterium voor correctheid. Iets wat mooi is, is goed. Niets kan ooit goed zijn dat lelijk is. Dit lijkt op het eerste gezicht misschien een subjectief criterium, maar dat is het niet. Integendeel. Het is het meest objectieve criterium dat valt te bedenken. Taalkundige overwegingen, die zijn pas subjectief. Want er is geen enkele taalkundige basis op grond waarvan je kunt beslissen of bepaalde woorden of bepaalde constructies beter of slechter zijn dan andere. Er bestaat weliswaar geen boek waarin is vastgelegd wat mooie of lelijke taal is, maar zet tien dichters bij elkaar en je hebt daar consensus over.

Onze taal ligt erbij als een verwaarloosde en verwilderde tuin. Hij heeft verzorging en onderhoud nodig en die taak kunnen we het best toevertrouwen aan een echte professional. Zoals een ervaren hovenier met liefde voor zijn vak elk afzonderlijk gewas kent, weet welke gewassen elkaars nabijheid verdragen en welke niet, de smaak kent van aarde, lucht, licht en water en luistert naar het geritsel van elk afzonderlijk blaadje, zo kent een dichter de taal. Hij is de aangewezen persoon om de taal te verzorgen en te onderhouden, omdat hij de smaken kent van alle woorden en de kleuren van de klanken. Hij weet welke woorden elkaar kunnen bemesten en welke elkaar doen verdorren door elkaars nabijheid. Hij weet hoe de taal het elegantst geplooid kan worden langs de buigzame wortelstokken van grammaticale constructies. Hij kan de taal afstoffen en weer doen blinken als nieuw. Hij kan de taal gezond en vitaal maken.

De taal is van de dichters.

Ik sluit af met een welgemeende wens voor u allen: houd u veilig.